

فعال سازی مکانیزم ماشه: ارزیابی پیامدها و تدوین راهنماهای تاب آوری برای بنگاه های اقتصادی

معاونت مطالعات اقتصادی و آینده پژوهی

انجمن بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

مکانیزم ماشه، شمشیری بر فراز اقتصاد ایران

این سازوکار، که در ادبیات بین‌المللی با عنوان "اسنپ‌بک" شناخته می‌شود، صرفاً یک تهدید احتمالی نیست، بلکه یک ریسک سیستمیک و سیاسی است.

در فضای پیچیده ژئوپولیتیک کنونی و با نزدیک شدن به پایان اعتبار ده ساله قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت در اکتبر ۲۰۲۵ (مهر ۱۴۰۴)، درک عمیق "مکانیزم ماشه" از یک بحث حقوقی صرف به یک ضرورت راهبردی برای تمام فعالان اقتصادی ایران تبدیل شده است.

مکانیزم ماشه چیست؟ فراتر از یک سازوکار حل اختلاف

○ تعریف اسنپ‌بک: "مکانیزم ماشه" یا "اسنپ‌بک" یک سازوکار حقوقی است که در صورت ادعای یکی از طرفین برجام مبنی بر "عدم پابندی" طرف دیگر به تعهداتش، امکان بازگشت سریع و خودکار کلیه تحریم‌های چندجانبه سازمان ملل را فراهم می‌کند.

○ مبنای حقوقی دوگانه:

- در بندهای ۳۶ و ۳۷ برجام به عنوان "سازوکار حل اختلاف".
- در بندهای ۱۱، ۱۲ و ۱۳ قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت به عنوان ضمانت اجرایی بین‌المللی.

مکانیزم ماشه چیست؟ فراتر از یک سازوکار حل اختلاف

○ الزام آور بودن بین المللی: برخلاف **تحریم های یک جانبه آمریکا یا اتحادیه اروپا**، تحریم های بازگشت کننده از طریق مکانیزم ماشه، مصوب شورای امنیت سازمان ملل هستند و برای تمام ۱۹۳ کشور عضو سازمان ملل "الزام آور" محسوب می شوند. این امر دامنه اثرگذاری و انزوای اقتصادی را به مراتب شدیدتر و فراگیرتر می کند.

ویژگی های کلیدی:

○ سرعت و خودکار بودن: این فرآیند پس از آغاز، تقریباً غیرقابل توقف بوده و نیازی به رأی گیری مجدد برای اعمال تحریم ها ندارد.

مکانیزم ماشه
چیست؟ فراتر از
یک سازوکار حل
اختلاف

چرایی طراحی (مفهوم "وتوی معکوس"):

○ چگونگی **وتوی معکوس**: این فرآیند بر پایه مفهومی استثنائی به نام "**وتوی معکوس**" است. به این صورت که پس از ارجاع موضوع به شورا، قطعنامه‌ای برای "**ادامه لغو تحریم‌ها**" به رأی گذاشته می‌شود. هر یک از اعضای دائم شورای امنیت (مثلاً آمریکا یا یکی از کشورهای اروپایی) می‌تواند با وتو کردن این قطعنامه، مانع از ادامه لغو تحریم‌ها شود. نتیجه این وتو، بازگشت خودکار تمامی تحریم‌های پیشین است. این تغییر، موازنه قدرت را به یک عضو دائم می‌دهد که به صورت یک‌جانبه یک رژیم تحریمی بین‌المللی را احیا کند.

○ هدف اصلی: ایجاد یک **اهرم بازدارندگی** و **تضمین قدرتمند** برای طرف‌های غربی بود تا اطمینان حاصل کنند که در صورت خروج ایران از تعهدات هسته‌ای، می‌توانند **بدون مواجهه با وتوی احتمالی روسیه یا چین**، تمامی تحریم‌های پیشین را بازگردانند.

فرآیند
فعال سازی
مکانیزم ماشه

(۱) طرح شکایت در کمیسیون مشترک برجام:
یکی از اعضای باقی مانده در برجام (فرانسه،
بریتانیا، آلمان) با طرح ادعای نقض تعهدات،
موضوع را به کمیسیون مشترک برجام ارجاع
می دهد.

فرآیند گام
به گام
فعال سازی
مکانیزم
ماشه:

(۲) فرآیند حل اختلاف (مجموعاً تا ۵۰ روز): بر اساس بندهای ۳۶ و ۳۷ برجام،
فرآیند حل اختلاف دارای مراحل و بازه های زمانی مشخصی است. این مراحل
شامل بررسی در کمیسیون مشترک، سطح وزرای خارجه و هیئت مشورتی
سه نفره است. طرف شاکی می تواند این مراحل را به سرعت طی کند.

فرآیند فعال‌سازی مکانیزم ماشه

۳) ارجاع به شورای امنیت و شمارش معکوس ۳۰ روزه: در صورتی که طرف شاکی از نتیجه فرآیند حل اختلاف **رضایت** نداشته باشد، موضوع را رسماً به **رئیس شورای امنیت سازمان ملل** اطلاع می‌دهد. از لحظه این اطلاع، یک بازه زمانی ۳۰ روزه سرنوشت‌ساز آغاز می‌شود. این تاریخ از ۶ شهریور ۱۴۰۴ آغاز شده و ۴ مهر ۱۴۰۴ به پایان می‌رسد.

۴) رأی‌گیری و وتوی معکوس: در طول این ۳۰ روز، برای جلوگیری از بازگشت تحریم‌ها، باید قطعنامه‌ای مبنی بر "تداوم لغو تحریم‌ها" در شورای امنیت به تصویب برسد. اگر چنین قطعنامه‌ای به دلیل وتوی یکی از **اعضای دائم** تصویب نشود، یا اساساً پیش‌نویس آن به رأی گذاشته نشود، در پایان روز سی‌ام، تمامی **مفاد قطعنامه‌های تحریمی پیشین** به صورت خودکار و بدون نیاز به هیچ اقدام دیگری، مجدداً لازم‌الاجرا می‌شوند.

فرآیند گام به گام فعال‌سازی مکانیزم ماشه:

خط زمانی محاصره؛ آناتومی قطعنامه‌های شش‌گانه

خط زمانی محاصره: آناتومی قطعنامه‌های شش‌گانه

برای درک عمق
تهدید ناشی از مکانیزم
ماشه، ابتدا باید
معماری تحریم‌هایی را
که این مکانیزم احیا
می‌کند، شناخت.

- از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰، مجموعه‌ای ساختاری و لایه‌ای از محدودیت‌ها به تدریج اقتصاد ایران را در انزوا قرار دادند.
- این استراتژی از تمرکز فنی و محدود بر برنامه هسته‌ای آغاز شده و به محدودیت‌های نظامی و مالی گسترش یافت.

وزارت امور خارجه

جمهوری اسلامی ایران

مراحل اصلی تحریم‌ها:

۲۰۰۶: بنیان‌گذاری حقوقی و نخستین تحریم

- **قطعه‌نامه ۱۶۹۶ (ژوئیه ۲۰۰۶):** مبنای حقوقی اقدامات بعدی، الزام ایران به تعلیق کامل فعالیت‌های مرتبط با غنی‌سازی، زمینه برای اعمال تحریم‌های الزامی در آینده.
- **قطعه‌نامه ۱۷۳۷ (دسامبر ۲۰۰۶):** نخستین بسته تحریمی واقعی، ممنوعیت تأمین فناوری و تجهیزات هسته‌ای و موشکی، مسدودسازی دارایی افراد و نهادهای کلیدی، تمرکز فنی بر ورودی برنامه هسته‌ای و تشکیل کمیته پایش تحریم.

۲۰۰۷-۲۰۰۸: گسترش دامنه به حوزه نظامی و مالی

- **قطعه‌نامه ۱۷۴۷ (مارس ۲۰۰۷):** ممنوعیت کامل صادرات تسلیحات از ایران، درخواست از کشورها برای عدم ارائه وام و اعتبارات جدید به دولت ایران، تمرکز بر توانمندی دولت ایران.
- **قطعه‌نامه ۱۸۰۳ (مارس ۲۰۰۸):** درخواست از کشورها برای نظارت دقیق بر فعالیت بانک‌های خود با بانک‌های ایرانی (به ویژه بانک ملی)، اجازه به کشورها برای بازرسی محموله‌های هوایی و دریایی به مقصد یا از مبدأ ایران.
- **قطعه‌نامه ۱۸۳۵ (سپتامبر ۲۰۰۸):** بیشتر نقش هشدار سیاسی داشت تا ابزار تحریمی؛ پیامی به ایران بود که در صورت ادامه مسیر، شورای امنیت آماده تحریم‌های شدیدتر است.

۲۰۱۰: نقطه اوج محاصره اقتصادی

- **قطعه‌نامه ۱۹۲۹ (ژوئن ۲۰۱۰):** شدیدترین و جامع‌ترین سند تحریمی پیش از برجام.
- ممنوعیت فروش هرگونه سلاح متعارف، تحریم تسلیحاتی را کامل کرد.
- اجازه به کشورها برای **بازرسی، توقیف و حتی امحای محموله کشتی‌ها** نه فقط در بنادر خود، بلکه در آب‌های آزاد.
- تحریم نهادهای کلیدی سپاه پاسداران و شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران (IRISL)، با هدف قرار دادن شریان‌های فیزیکی و مالی اقتصاد ایران.

اهداف کلیدی تحریم‌ها

تحریم‌های تجاری و لجستیکی (کشتیرانی)	تحریم‌های مالی و بانکی	تحریم‌های تسلیحاتی	تحریم‌های هسته‌ای و موشکی	تاریخ تصویب	شماره قطعنامه
درخواست از کشورها برای هوشیاری در جلوگیری از انتقال فناوری حساس	-	-	الزام ایران به تعلیق کامل فعالیت‌های غنی‌سازی اورانیوم و ایجاد مبنای حقوقی برای تحریم‌های بعدی	۲۰۰۶	۱۶۹۶
ممنوعیت واردات اقلام حساس هسته‌ای و موشکی از و به ایران	مسدودسازی دارایی‌های افراد و نهادهای کلیدی مرتبط با برنامه‌های هسته‌ای و موشکی ایران	-	ممنوعیت تأمین، فروش یا انتقال هرگونه مواد، تجهیزات و فناوری مرتبط با برنامه‌های هسته‌ای و موشکی به ایران	۲۰۰۶	۱۷۳۷
-	گسترش دامنه مسدودسازی دارایی‌ها. درخواست از کشورها برای عدم ارائه وام و اعتبارات به ایران (به جز برای اهداف بشردوستانه)	ممنوعیت کامل صادرات هرگونه سلاح و جنگ‌افزار از ایران	گسترش فهرست افراد و نهادهای تحت تحریم	۲۰۰۷	۱۷۴۷
ممنوعیت سفر بین‌المللی برای افراد تحریم‌شده. الزام کشورها به بازرسی محموله‌های هوایی و دریایی به مقصد یا از مبدأ ایران در صورت وجود دلایل منطقی؛ ممنوعیت ترانزیت کالاهای با کاربرد دوگانه	درخواست از کشورها برای نظارت دقیق بر فعالیت‌های مالی خود به ویژه بانک‌های ایرانی (بانک ملی و صادرات)	-	گسترش فهرست تحریم برای شامل شدن افراد و نهادهای بیشتر	۲۰۰۸	۱۸۰۳
-	-	-	تأکید بر قطعنامه‌های قبلی و لزوم پایبندی ایران به آن، بدون وضع تحریم جدید	۲۰۰۸	۱۸۳۵
اعطای مجوز به کشورها برای بازرسی کشتی‌ها در آب‌های آزاد در صورت ظن به حمل کالای ممنوعه و توقیف و امحای محموله‌های غیرقانونی	تشدید نظارت بر تراکنش‌های مالی. مسدودسازی دارایی نهادهای مرتبط با سپاه پاسداران و خطوط کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران	تحریم تسلیحاتی گسترده: ممنوعیت فروش هرگونه تانک، مای جنگی، خودروی زرهی، هواپیما، هلیکوپتر تهاجمی، کشتی جنگی و موشک به ایران	ممنوعیت هرگونه فعالیت ایران مرتبط با موشک‌هایی با قابلیت حمل کلاهک هسته‌ای بالستیک	۲۰۱۰	۱۹۲۹

نکته کلیدی: تحلیل قطعنامه‌ها نشان می‌دهد که قطعنامه ۱۹۲۹ (۲۰۱۰) به مثابه "سنگ بنای" این معماری تحریمی عمل می‌کند. این قطعنامه با اعطای مجوز بازرسی کشتی‌ها در آب‌های آزاد و هدف قرار دادن مستقیم شریان‌های لجستیکی (کشتیرانی) و مالی (بانک‌های مرتبط)، ابزار اجرایی لازم برای اعمال یک محاصره تمام‌عیار اقتصادی را فراهم می‌آورد. بنابراین، از منظر عملیاتی، بیشترین تهدید برای کسب‌وکارهای ایرانی از مفاد این قطعنامه نشأت می‌گیرد.

۱) زنجیره ارزش انرژی (نفت، گاز و پتروشیمی):

شاهرگ حیاتی اقتصاد
ایران، اولین و سخت‌ترین
ضربات را متحمل شد.

○ صادرات نفت: داده‌های اداره اطلاعات انرژی آمریکا (EIA) نشان می‌دهد که صادرات نفت خام و میعانات گازی ایران از حدود ۲,۵ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۱۱، به حدود ۱,۱ میلیون بشکه در روز در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ کاهش یافت. این یعنی بیش از ۵۰٪ کاهش درآمدهای ارزی کشور تنها از این بخش.

○ سرمایه‌گذاری و فناوری: گزارش‌های موسسه بین‌المللی مطالعات استراتژیک (IISS) در آن دوره، به توقف کامل پروژه‌های توسعه میادین مشترک گازی و نفتی (مانند فازهای پارس جنوبی) با شرکت‌های بین‌المللی اشاره داشت. این امر نه تنها تولید را کاهش داد، بلکه منجر به "فرسایش فناوریانه" و عقب‌ماندگی از رقبای منطقه‌ای شد.

پیش‌بینی برای آینده: با توجه به تحریم شرکت ملی نفت کش ایران و بیمه‌های بین‌المللی، که قطعنامه ۱۹۲۹ آن را هدف قرار می‌دهد، بازگشت به شرایط سال ۲۰۱۲ محتمل است. این بار، با توجه به افزایش تولید جهانی نفت توسط دیگر کشورها، یافتن مشتریان جدید و دور زدن تحریم‌ها به مراتب دشوارتر خواهد بود.

۱) زنجیره ارزش انرژی (نفت، گاز و پتروشیمی):

○ **تحریم شرکت‌ها و خدمات:** مسدودسازی دارایی‌های شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران (IRISL) و شرکت‌های وابسته، افزایش ریسک همکاری برای شرکت‌های بین‌المللی را به دنبال دارد. توقف خدمات به شرکت ملی نفت ایران (NIOC) و شرکت ملی صنایع پتروشیمی (NPC) و الزام آنها به استفاده از روش‌های پرریسک و غیرشفاف از پیاده‌های این تحریم‌ها است.

○ **اختلال در صادرات:** تحریم‌های بانکی و کشتیرانی، صادرات پایدار و در مقیاس بزرگ نفت و فرآورده‌ها را ناممکن یا بسیار پرهزینه می‌کند.

○ **موانع فناورانه و سرمایه‌گذاری:** ممنوعیت گسترده انتقال فناوری، تجهیزات و خدمات مالی، هرگونه جذابیت و امکان سرمایه‌گذاری بین‌المللی در این بخش را از بین می‌برد. دسترسی به فناوری‌های نوین حفاری، تجهیزات پالایشگاهی و قطعات یدکی (با ماهیت کاربرد دوگانه) قطع شده و پروژه‌های توسعه با رکود کامل مواجه خواهد شد.

اثرگذاری
تحریم‌ها در
شرایط
کنونی

۲) زنجیره ارزش مالی و بانکی:

○ **انزوای بانکی:** در سال ۲۰۱۲، با قطع دسترسی بانک‌های ایرانی از شبکه سوئیفت (SWIFT)، عملاً ارتباط مالی رسمی کشور با جهان قطع شد. گزارش‌های اندیشکده شورای روابط خارجی (CFR) نشان می‌دهد که این اقدام، هزینه مبادلات تجاری را بین ۱۵٪ تا ۳۰٪ افزایش داد، زیرا تجار مجبور به استفاده از شبکه‌های صرافی غیرشفاف و پرنسب شدند.

○ **دسترسی به ذخایر ارزی:** بخش بزرگی از ذخایر ارزی بانک مرکزی در بانک‌های خارجی مسدود شد. این امر توانایی دولت برای مدیریت بازار ارز را به شدت تضعیف کرد و به جهش نرخ ارز دامن زد.

پیش‌بینی برای آینده: بازگشت تحریم‌های سازمان ملل، الزام‌آور بودن جهانی دارد. این بدان معناست که حتی بانک‌های چینی، روسی و ترکیه‌ای نیز برای جلوگیری از جریمه‌های آمریکا، مجبور به قطع همکاری با ایران خواهند شد. این انزوای مالی، شدیدتر از تحریم‌های یکجانبه فعلی خواهد بود.

۲) زنجیره ارزش مالی و بانکی:

○ انزوای کامل مالی: بازگشت تحریم‌های سازمان ملل به معنای قطع تقریباً کامل ارتباط بانک مرکزی و سایر بانک‌های ایرانی با سیستم مالی جهانی و مسدود شدن مجدد دارایی بانک‌ها در خارج از کشور است.

○ اختلال در تجارت: هرگونه نقل و انتقال ارز برای واردات و صادرات (حتی کالاهای بشردوستانه) مختل شده و هزینه مبادله (Transaction Cost) را به شدت افزایش می‌دهد.

○ الزام‌آور جهانی: این تحریم‌ها مشروعیت بین‌المللی دارند و بانک‌های چینی، روسی یا ترکیه را نیز ملزم به قطع همکاری با ایران می‌کنند، زیرا نادیده گرفتن قطعنامه‌های شورای امنیت نقض حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود.

۳) زنجیره ارزش حمل و نقل و لجستیک؛

○ افزایش هزینه‌های حمل و نقل: در دوره ۲۰۱۲-۲۰۱۵، شرکت‌های بزرگ کشتیرانی جهان (مانند Maersk و MSC) از ورود به بنادر ایران خودداری کردند. این امر منجر به انحصار شرکت‌های کوچک‌تر و افزایش شدید هزینه‌های حمل و نقل و بیمه شد. مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارش‌های خود به افزایش ۳۰ تا ۴۰ درصدی هزینه تمام‌شده حمل کانتینری در آن دوره اشاره کرده است.

حدود ۹۰ درصد
تجارت ایران از
طریق دریا انجام
می‌شود

○ بازرسی در آب‌های آزاد: قطعنامه ۱۹۲۹ به کشورها اجازه بازرسی و توقیف محموله‌های مشکوک را می‌دهد. این بند، آب‌های اطراف ایران را به یک "منطقه پرخطر" تبدیل کرد و ریسک تجارت با ایران را به شدت بالا برد.

پیش‌بینی برای آینده: انتظار می‌رود هزینه حمل و نقل دریایی برای کالاهای عمومی افزایش یابد. این امر مستقیماً بر قیمت کالاهای اساسی و مواد اولیه تولید در داخل تأثیر خواهد گذاشت.

اثرگذاری تحریم‌ها در شرایط کنونی

۳) زنجیره ارزش حمل‌ونقل و لجستیک؛ انتظار افزایش هزینه حمل و نقل دریایی برای کالاهای عمومی

○ **تحریم ناوگان ملی:** مسدودسازی دارایی‌های شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران و شرکت‌های تابعه آن، بخش بزرگی از ظرفیت لجستیکی کشور را فلج می‌کند.

○ **آسیب‌پذیری بالا:** بیش از ۹۰ درصد تجارت خارجی ایران از طریق دریا انجام می‌شود که این بخش را بسیار آسیب‌پذیر می‌کند. قطعنامه ۱۹۲۹ به‌طور خاص این زنجیره را هدف قرار می‌دهد.

○ **منطقه پرخطر کشتیرانی:** اجازه بازرسی کشتی‌ها در آب‌های آزاد، آب‌های اطراف ایران را به منطقه‌ای پرریسک برای خطوط کشتیرانی بین‌المللی تبدیل کرده و آن‌ها را از ارائه خدمات به ایران منصرف می‌سازد.

○ **تحریم خدمات پشتیبانی:** ممنوعیت ارائه خدمات کلیدی بندری مانند سوخت‌رسانی به کشتی‌های ایرانی یا کشتی‌هایی که با ایران کار می‌کنند، فعالیت لجستیکی را حتی برای شرکت‌های ریسک‌پذیر نیز دشوار می‌سازد.

○ **حمل‌ونقل هوایی:** محدودیت در فروش قطعات یدکی هواپیما و ارائه خدمات فنی، ایمنی پروازها را تهدید کرده و توانایی شرکت‌های هواپیمایی داخلی برای فعالیت در مسیرهای بین‌المللی را به شدت کاهش می‌دهد.

۴) زنجیره ارزش صنعت و معدن:

وابستگی ساختاری و تجربه تاریخی:

این صنعت به شدت به واردات قطعات، به ویژه برای خودروهای مونتاژی، وابسته است. برآوردها نشان می‌دهد که **بیش از ۷۰ درصد قطعات مورد استفاده** در خودروهای با **برند چینی** از خارج کشور تامین می‌شود. این وابستگی، پاشنه آشیل این صنعت در برابر تحریم‌هاست. تجربه تاریخی نیز این آسیب‌پذیری را تایید می‌کند. در هر دو دوره تشدید تحریم‌ها (سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۸)، تولید خودرو در کشور با سقوط سنگین مواجه شد. خروج شرکای خارجی مهم و عدم امکان تامین قطعات از خارج، توان تولید را از خودروسازان گرفت. این **شوک عرضه**، همراه با جهش نرخ ارز، منجر به تورم لجام‌گسیخته و آشفتگی در بازار خودرو شد.

خودروسازی: سیستمی تحت فشار مضاعف

عوامل تشدیدکننده داخلی:

گزارش‌های متعدد مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تاکید دارند که مشکلات این صنعت صرفاً ناشی از تحریم نیست. عواملی چون **سوءمدیریت، بهره‌وری پایین، ساختار مالکیت شبه‌دولتی و سیاست‌های ناکارآمد قیمت‌گذاری دستوری**، زیان انباشته هنگفتی را حتی قبل از تشدید تحریم‌ها به این صنعت تحمیل کرده بود. این ضعف‌های داخلی، توانایی صنعت برای مقابله با شوک‌های خارجی را به شدت تضعیف کرده است.

۴) زنجیره ارزش صنعت و

معدن:

پیش‌بینی آینده پس از ماشه:

در سناریوی فعال‌سازی مکانیزم ماشه، صنعت خودرو با یک "شوک سیستماتیک و خطر فروپاشی تولید" روبرو خواهد شد. تاثیر تحریم‌ها از سه کانال اصلی و هم‌افزا عمل خواهد کرد:

۱) **کانال ارز:** جهش مجدد نرخ ارز، هزینه واردات قطعات را افزایش می‌دهد.

۲) **کانال زنجیره تامین:** فشار بین‌المللی ناشی از تحریم‌های سازمان ملل، جریان ورود قطعات را با خطر قطع کامل یا جزئی مواجه می‌سازد.

۳) **کانال انتظارات:** بی‌ثباتی شدید، خودرو را از یک کالای مصرفی به یک کالای سرمایه‌ای برای حفظ ارزش پول تبدیل کرده و به انتظارات تورمی دامن می‌زند.

در این میان، "عامل چین" نقشی حیاتی ایفا خواهد کرد. با توجه به ماهیت چندجانبه تحریم‌های ماشه، فشار سیاسی و اقتصادی بر شرکت‌های خودروسازی و قطعه‌سازی چینی برای قطع همکاری با ایران بسیار بیشتر از دوره تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا خواهد بود و این امر می‌تواند زنجیره تامین صنعت خودروی ایران را با مشکلات بیشتری مواجه خواهد کرد.

خودروسازی:

سیستمی تحت
فشار مضاعف

۴) زنجیره ارزش صنعت و معدن:

○ ممنوعیت واردات "کالاهای با کاربرد دوگانه": قطعنامه ۱۸۰۳ واردات طیف وسیعی از ماشین‌آلات صنعتی دقیق (CNC)، تجهیزات الکترونیکی و اندازه‌گیری، مواد شیمیایی پیشرفته، آلیاژهای خاص (فولاد ماراجینگ، آلیاژهای آلومینیوم و تیتانیوم) و تجهیزات تولید و پردازش را ممنوع می‌کند.

○ پیامد: توقف یا کاهش ظرفیت خطوط تولید، افت کیفیت محصولات داخلی و از دست رفتن توان رقابتی در بازارهای صادراتی. این امر می‌تواند منجر به "فرسایش فناوریانه" شود.

سناریوهای پیش رو

سناریو	برآورد احتمال	پیشران اصلی	افق زمانی	شدت پیامد منفی
اجرای موفق توافق ایران-آژانس + مهلت برای مذاکره	احتمال بالاتر	پیشرفت در همکاری ایران-آژانس و تمایل اروپا به مدیریت بحران	کوتاه مدت (۱-۳ ماه)	متوسط
شکست توافق با آژانس و اسنپبک فوری	احتمال پایین تر	ناکامی کامل در اجرای توافق با آژانس	کوتاه مدت (۱-۳ ماه)	خیلی شدید
تمدید ۲۲۳۱ (۳-۶ ماه) ولی عدم توافق ایران-آمریکا و اسنپبک	احتمال بالاتر	تمایل اروپا برای تعویق ولی نبود پیشرفت در مذاکرات تهران-واشنگتن	میان مدت (۳-۶ ماه)	شدید
تمدید ۲۲۳۱ و سپس توافق ایران-آمریکا (لغو تحریمها)	احتمال پایین تر	تمایل دوطرف به توافق جامع و کاهش فشارهای منطقه ای	میان مدت تا بلند مدت (۳-۹ ماه)	پایین

- ابتکار دیپلماتیک سطح بالا با همسایگان
- راهاندازی کمپین‌های دیپلماسی عمومی برای تشریح منافع رفع تحریم ایران
- تغییر استراتژی تجاری به سمت تمرکز بر کریدورهای زمینی و ریلی
- ایجاد زیرساخت‌های مالی جایگزین از جمله توسعه سیستماتیک تهاتر (Barter)، پیمان‌های پولی دوجانبه و استفاده از ارزهای دیجیتال
- حمایت از تولید فراسرزمینی در برخی از رشته فعالیت‌های اقتصادی
- غیرامنیتی کردن اقتصاد کشور از راه غیرابزاری کردن اقتصاد
- واگذاری دیپلماسی اقتصادی به بخش خصوصی

اهرم‌های
حاکمیتی و نهادی
برای تاب‌آوری

خلاصه راهکارهای راهبردی تاب‌آوری

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
سازمان نظام پزشکی

حوزه راهبردی	اقدامات حاکمیتی/دولتی	نقش اتاق بازرگانی	اقدامات در سطح بنگاه
۱. استحکام مالی	- ایجاد صندوق حمایت از بنگاه‌های آسیب‌دیده با تسهیلات کم‌بهره - تعلیق موقت برخی حقوق دولتی و مالیات‌ها - تسهیل مقررات ارزی برای صادرکنندگان	- ایجاد کلینیک‌های مشاوره مالی و مدیریت ریسک - رایزنی برای ایجاد کانال‌های پرداخت جایگزین (تهاتر، ارزهای محلی) - آموزش بنگاه‌ها در زمینه انطباق با مقررات ضد پولشویی	- کاهش اهرم مالی و مدیریت بدهی‌ها - اولویت‌دهی به حفظ نقدینگی و انضباط مالی شدید - تمرکز بر وصول مطالبات
۲. بازآفرینی زنجیره تامین	- حمایت از پروژه‌های داخلی‌سازی قطعات و مواد اولیه کلیدی - تسهیل فرآیندهای گمرکی برای واردات مواد اولیه - دیپلماسی فعال برای حفظ کریدورهای لجستیکی	- ایجاد پلتفرم تامین مشترک برای SMEها - نقشه‌برداری از ریسک‌های زنجیره تامین در سطح ملی - اتصال شرکت‌های داخلی به یکدیگر (تامین از داخل)	- ایجاد ذخایر استراتژیک برای مواد اولیه حیاتی - برقراری روابط عمیق‌تر با تامین‌کنندگان کلیدی - شناسایی و تنوع‌بخشی به منابع تامین (حذف تک‌منبعی)

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

سازمان برنامه ریزی و بودجه

خلاصه راهکارهای راهبردی تاب‌آوری

حوزه راهبردی	اقدامات حاکمیتی/دولتی	نقش اتاق بازرگانی	اقدامات در سطح بنگاه
۳. تنوع‌بخشی بازار و محصول	- انعقاد موافقت‌نامه‌های تجارت ترجیحی با کشورهای همسایه و اوراسیا - حمایت از هیئت‌های تجاری و بازاریابی در بازارهای هدف	- ارائه گزارش‌های تحلیلی بازار و شناسایی فرصت‌های جدید - ایجاد کنسرسیوم‌های صادراتی برای نفوذ به بازارهای جدید - برگزاری دوره‌های آموزشی بازاریابی بین‌المللی	- تمرکز بر بازارهای منطقه‌ای و همسایه با ریسک سیاسی کمتر - بازطراحی محصولات برای کاهش وابستگی به قطعات تحریمی - تنوع‌بخشی به سبد درآمدی در صورت امکان
۴. سرمایه انسانی و فناوری	- حمایت هدفمند از شرکت‌های دانش‌بنیان فعال در حوزه‌های تحریمی - اصلاح نظام آموزشی برای تربیت نیروی کار ماهر	- ایجاد شبکه میان صنعت و دانشگاه برای حل مسائل فناورانه - تسهیل انتقال تجربیات موفق در زمینه بومی‌سازی فناوری	- اجرای برنامه‌هایی برای حفظ امنیت روانی و تاب‌آوری کارکنان - سرمایه‌گذاری هدفمند در تحقیق و توسعه برای کاهش وابستگی فناورانه - تشکیل کمیته‌های ریسک و تصمیم‌گیری جمعی

معاونت مطالعات اقتصادی و آینده پژوهی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

پایان